

ΓΕΛ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ 2020-2021

Τα πανηγύρια των Μαστοροχωριών

Εργασία του Τμήματος Α2 του ΓΕΛ Κόνιτσας

Κόνιτσα 2021

ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΑ

Πορίση Κλεοπάτρα

Τα Μαστοροχώρια είναι ομάδα ορεινών οικισμών στο βορειοανατολικό άκρο του νομού Ιωαννίνων, στην περιοχή βόρεια της Κόνιτσας. Χτισμένα δεξιά και αριστερά του Σαραντάπορου ποταμού φτάνουν μέχρι τις παρυφές του Γράμμου, στα Ελληνοαλβανικά σύνορα. Οι κάτοικοι των χωριών αυτών ασχολούνταν στο παρελθόν με την τέχνη της πέτρας και γι' αυτό έδωσαν και το όνομά τους στα χωριά. Εργάζονταν σε ομάδες, τις ονομαζόμενες “παρέες” ή “μπουλούκια” απουσιάζοντας για πολλούς μήνες κάθε χρόνο από τα χωριά τους. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό τους ήταν η συντεχνιακή τους διάλεκτος, τα λεγόμενα “κουδαρίτικα”, την οποία μόνο αυτοί γνώριζαν και με την οποία συνεννοούνταν ελεύθερα χωρίς να τους καταλαβαίνουν οι εκάστοτε εργοδότες. Η περιοχή των Μαστοροχωριών απελευθερώθηκε από την Οθωμανική κυριαρχία το 1913, κατά τον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο. Αργότερα υπήρξε από τα κυριότερα θέατρα των μαχών της μάχης της Πίνδου κατά τον Ελληνοϊταλικό Πόλεμο του 1940 αλλά και του Ελληνικού Εμφυλίου '46 -'49. Σήμερα τα Μαστοροχώρια ανήκουν στον Δήμο Κόνιτσας και αποτελούνται από δώδεκα χωριά και έναν οικισμό.

Πρόκειται για το **Ασημοχώρι (Λισκάτσι)**, που έχει την Εκκλησία του Προφήτη-Ηλία και διοργανώνει πανηγύρι στις 19 και 20 Ιουλίου. Η **Βούρμπιανη** έχει την εκκλησία του Αγίου Γεωργίου και πανηγύρι γίνεται με αφορμή την εορτή της Κοίμησης της Θεοτόκου (16 Αυγούστου) αλλά και στις 19-20 Ιουλίου. Ο **Γοργοπόταμος (Τούρνοβο)** που έχει την εκκλησία του Αγίου Γεωργίου, αλλά διοργανώνει πανηγύρι στις 15 Αυγούστου. Η **Δροσοπηγή (Κάντσικο)** έχει την εκκλησία του Αγίου Νικολάου. Στα όριά της ανήκει και η Ιερά Μονή Κοιμήσεως Θεοτόκου Ζέρμας και πανηγυρίζει στις 15 Αυγούστου. Η **Καστάνιανη (Καστάνια)** έχει την εκκλησία της Αγίας Παρασκευής και πανηγυρίζει στις 26 Ιουλίου. Το **Κεφαλοχώρι (Λυκόραχη)** έχει αφιερωμένο τον ναό της στον άγιο Νικόλαο, αλλά πανηγυρίζει στις 19-20 Ιουλίου. Στην **Λαγκάδα (Μπλίζγιανη)** υπάρχει **εκκλησία** του Αγίου Νικολάου αλλά το πανηγύρι γίνεται στις 15 Αυγούστου και στις 20 Ιουλίου. Στην **Οξιά (Σέλτση)** υπάρχει εκκλησία του Αγίου Γεωργίου, αλλά το πανηγύρι γίνεται στις 15 Αυγούστου. Η **Πλαγιά (Ζέρμα)** πανηγυρίζει με την **Ιερά Μονή Κοιμήσεως Θεοτόκου Ζέρμας** στις 15 Αυγούστου. Στο **Πληκάτι** υπάρχει ναός της Παναγίας της Οδηγήτριας, και εκκλησία του αγίου Αθανασίου. Πανηγυρίζει στις 16 Φεβρουαρίου και στις 15 Αυγούστου. Στην **Πυρσόγιαννη** υπάρχουν οι ναοί του Αγίου Νικολάου και του Αγίου Γεωργίου και το πανηγύρι γίνεται στις 15 Αυγούστου. Στους **Χιονιάδες** υπάρχει ναός του Αγίου Αθανασίου και ναός του Αγίου Γεωργίου και το πανηγύρι γίνεται στις 15 Αυγούστου και στις 20 Ιουλίου. Στη **Θεοτόκο (Φετόκο)**, τέλος, που είναι οικισμός, υπάρχει εκκλησία της Παναγίας, αλλά δεν διοργανώνεται πανηγύρι).

Ιστορική Αναδρομή στην επαρχία της Κόνιτσας

Πάντου Ευγενία

Στην πλαγιά του βουνού Τραπεζίτσα, σε υψόμετρο εξακοσίων μετρών, είναι χτισμένη αμφιθεατρικά η κωμόπολη της Κόνιτσας. Βρίσκεται στο πιο βόρειο σημείο του Ν. Ιωαννίνων. Συνορεύει ανατολικά με τη Δ. Μακεδονία και δυτικά με την Αλβανία. Εκτείνεται από το Γράμμο μέχρι την Τύμφη και από το Σμόλικα ως τη Νεμέρτσικα. Μεγαλόπρεπα **βουνά**, εντυπωσιακές **χαράδρες**, πολύμορφοι γεωλογικοί σχηματισμοί, πλούσια και πυκνά **δάση**, ορμητικά **ποτάμια**, δύσβατα μονοπάτια, μικρές εύφορες κοιλάδες και ανάμεσα σε όλα αυτά η γραφική κωμόπολη της Κόνιτσας με τον κάμπο στα πόδια της και τα πολυάριθμα χωριά στις πλαγιές των μεγάλων βουνών της **Βόρειας Πίνδου**, συνθέτουν το πολύμορφο τοπίο της.

Το έντονο γεωγραφικό ανάγλυφο και ο ρους των ποταμών Αώου, Βοϊδομάτη και Σαρανταπόρου καθορίζει την ιστορική και πολιτισμική πορεία του τόπου, ενώ η ανθρώπινη δραστηριότητα ευνοείται από την ύπαρξη δασών, λιβαδιών, πεδινών εκτάσεων, συνεχούς ροής νερού, παραποτάμιας βλάστησης και πλούσιας πανίδας. Πόλη με την ονομασία Κόνιτσα δεν απαντάται στις αρχαίες και βυζαντινές πηγές μέχρι τα τέλη του 14^{ου} αιώνα. Τα λιγοστά στοιχεία που δείχνουν ανθρώπινη δραστηριότητα κατά την ρωμαϊκή και παλαιοχριστιανική περίοδο, μειώνουν τις πιθανότητες κατοίκησης στη θέση της σημερινής πόλης, αν και δεν αποκλείεται η χρήση του Κάστρου ήδη από την Ρωμαϊοκρατία.

Ωστόσο νεότερες αρχαιολογικές ανασκαφές αποκαλύπτουν δυο κιβωτιόσχηματιστούς τάφους, δυο χάλκινα όπλα και ένα αγγείο. Τα ευρήματα χρονολογούνται από την ΙΒ' Εφορία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων στην Πρώιμη εποχή του Σιδήρου (1100 – 900 π.Χ.) Είναι η πρώτη φορά που έρχονται στο φως τόσο σημαντικές αρχαιότητες μέσα στην πόλη της Κόνιτσας, γεγονός που αλλάζει τα μέχρι τώρα δεδομένα για το παρελθόν της πόλης, το οποίο μετατίθεται, με στοιχεία πλέον, πολλούς αιώνες πίσω.

Για πρώτη φορά η Κόνιτσα αναφέρεται με την σημερινή της ονομασία στο Χρονικό των Ιωαννίνων. Η αναφορά σχετίζεται με την οχύρωση του Κάστρου της στα 1380 από τον «Δεσπότη» των Ιωαννίνων Θωμά Πρελούμπο, που το ενισχύει για να αντιμετωπίσει τις επιδρομές του αρνησίθρησκου τοπάρχη Ισαήμ από το Λεσκοβίκι. Την υστεροβυζαντινή περίοδο στην Κόνιτσα υπάρχουν τουλάχιστον δύο οικισμοί, ο ένας στη θέση Λάκα κάτω από το Κάστρο και ο δεύτερος ψηλότερα στη θέση Παλαιοχώρι, όπου σήμερα βρίσκεται η αγορά και η πλατεία.

Αν και δεν παραδίδεται άμεσα από τις πηγές, πιστεύεται ότι η πρώτη κατάληψη της πόλης από τους Τούρκους έγινε στα τέλη του 14ου αιώνα, ενώ η οριστική της μαζί με των Ιωαννίνων το 1430 ή και λίγο νωρίτερα. Οι Οθωμανοί εκτιμώντας τη γεωστρατηγική θέση της δημιουργούν το Βιλαέτι της Κόνιτσας,

που περιελάμβανε όλη την ευρύτερη περιοχή, υπαγόμενη στο Σαντζάκι των Ιωαννίνων.

Η εγκατάλειψη των κοντινών οικισμών, όπως τα Σέρβινα και η Παλιά Γορίτσα, μετά την κατάκτηση από τους Τούρκους, ευνοεί την ανάπτυξη της Κόνιτσας, η οποία συγκεντρώνει τον αγροτικό πληθυσμό της γύρω περιοχής και αρχίζει να εξελίσσεται σε γεωργοκτηνοτροφικό και εμπορικό κέντρο. Η εκχώρηση προνομίων σε πλούσιες οικογένειες της πόλης ήταν συνέπεια της προσχώρησής τους στον ισλαμισμό.

Τον 16ο αιώνα ιδρύονται στην Κόνιτσα δύο μεγάλα τζαμιά. Το τζαμί «Χουσεϊν Σιάχ» (κατεδαφίστηκε στη δεκαετία του 1920), που χτίστηκε σύμφωνα με την παράδοση στα 1500 από τον Σουλτάνο Βαγιαζήτ τον Β' και το τζαμί «Σουλτάν Σουλεϊμάν», που σώζεται ερειπωμένο. Ιδρυτής του θεωρείται ο Σουλτάνος Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής (1494-1566).

Τον 17ο αιώνα διαδίδεται στην περιοχή, μέσω των εξισλαμισμένων Αλβανών, η αίρεση των Μπεκτασήδων, μουσουλμάνων που ένωναν στοιχεία της ορθόδοξης χριστιανικής πίστης με το Σιΐτισμο αλλά και το ορθόδοξο Ισλάμ, που βρήκε στους μουσουλμάνους της Κόνιτσας πρόσφορο έδαφος. Ιδρύονται αρκετοί τεκέδες, που ήταν μουσουλμανικά μοναστήρια δερβίσηδων και στο συγκρότημά τους περιλαμβάνονταν τουρμπέδες (μαυσωλεία), χώροι τελετουργιών και κελιά. Σήμερα σώζονται μόνο τέσσερις τουρμπέδες, δηλαδή μαυσωλεία που χτίζονταν πάνω από τάφους σημαντικών μορφών και επιφανών κληρικών.

Η κυριαρχία του Αλή Τεπελενλή Πασά των Ιωαννίνων, στα τέλη του 18ου αιώνα και στις αρχές του 19ου αιώνα επιβάλλει ηρεμία στην περιοχή και ευνοεί την περαιτέρω ανάπτυξη της Κόνιτσας. Αντιφατική προσωπικότητα ο Αλής, πέρα από τις θηριωδίες του, προστάτευσε τα γράμματα, τις τέχνες, το εμπόριο και πραγματοποίησε μεγάλο οικοδομικό έργο. Στην Άνω Κόνιτσα σώζεται ερειπωμένο το αρχοντικό, όπου γεννήθηκε και μεγάλωσε η μητέρα του Χάμκω (*Esmihan Hanım*), κόρη του Ζεινέλ-Μπέη. Την ίδια περίοδο χτίζονται μεγάλα αρχοντικά από τους περίφημους ντόπιους μαστόρους, σύμφωνα με την λιτή αρχιτεκτονική παράδοση του τόπου, με ελαφρώς διαφοροποιημένα χαρακτηριστικά σε σχέση με αυτά της περιοχής Ζαγορίου.

Η Κόνιτσα απελευθερώθηκε τον Φεβρουάριο του 1913. Με την ανταλλαγή των πληθυσμών το 1925, οι περισσότερες μουσουλμανικές οικογένειες της Κόνιτσας μετανάστευσαν στην Τουρκία και στη θέση τους εγκαταστάθηκαν πρόσφυγες από την Καππαδοκία.

Το 1940-41 δέχεται επίθεση από τους Ιταλούς και ταυτόχρονα επιδρομές Αλβανοσυμμοριτών, ενώ πλήρωσε ακριβό τίμημα στον εμφύλιο πόλεμο όπου αφανίστηκαν ολόκληρες οικογένειες.

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΩΝ ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΩΝ

(α) Μάστορες-Χτίστες

Χαριτίνη Παπασύρου

Οι κάτοικοι αυτών των χωριών ήταν κυρίως μάστορες και κτίστες της πέτρας και μιλούσαν μεταξύ τους μια ιδιαίτερη και συνθηματική επαγγελματική γλώσσα-κώδικα, που τα ονόμαζαν «κουδαρίτικα». Εκτός από την περιοχή αυτή, μαστοροχώρια είναι μόνον τα χωριά Πεκλάρι ή Πηγή και Γκριζμπάνι ή Ελεύθερο, κοντά στην Κόνιτσα. Όλα τα άλλα χωριά του κάμπου της Κόνιτσας και της «Λάκκας του Αώου» δεν σχετίζονταν με τη μαστορική και το κτίσιμο με πέτρα.

Η παραπάνω περιοχή βρίσκεται σε γειτονία με τη Δυτική Μακεδονία, όπου επίσης στα κοντινά ορεινά χωριά, υπήρχαν μάστορες του κτισίματος με πέτρα. Τα χωριά αυτά είναι τα ελληνόφωνα χωριά Μπουρμπουτς(ι)κό ή Επταχώρι και Ζουπάνι ή Ζμπάν(ι) ή Πεντάλοφος, τα οποία ήταν μεγάλα και ονομαστά μαστοροχώρια. Αλλά και μερικά χωριά της περιοχής αυτής ήταν μαστοροχώρια, με σλάβικη διάλεκτο. Επίσης και στη βορεινή πλευρά του Γράμμου, από Κολώνια μέχρι Κορυτσά, υπάρχουν αρκετά μαστοροχώρια, που κατοικούνται κυρίως από ορθόδοξους χριστιανούς αλβανόφωνους, στα οποία ομιλούν κάποια συνθηματική μαστορική διάλεκτο, ονομαζόμενη *dograde-a* που σημαίνει κτιστική, λέξη που προέρχεται από το σλαβικό *dogradim* που σημαίνει κτίζω.

Γι' αυτά τα μαστοροχώρια της κοιλάδας του Σαραντάπορου δεν υπάρχουν, τουλάχιστον μέχρι τώρα, ιστορικές πηγές και γραπτές μαρτυρίες για την αρχαία τους ιστορία, ούτε και για την μεσαιωνική τους ύπαρξη και αναφορές, για μερικά απ' αυτά, υπάρχουν από την εποχή της τουρκοκρατίας και μετέπειτα. Ίσως αναφορές και διάφορες κατά καιρούς δημοσιεύσεις στηρίχθηκαν στη λογική και κριτική επεξεργασία λιγοστών έμμεσων αναφορών και στοιχείων, που υπάρχουν σε αρχαίες ελληνικές, λατινικές και βυζαντινές γραφές.

Ιδιαίτερη σημασία πρέπει να δοθεί στην τοπική μαστορική διάλεκτο, τα λεγόμενα «κουδαρίτικα», που είναι ένας γλωσσικός συνθηματικός κώδικας συνεννόησης των κτιστών και συγχρόνως ένα ξεχωριστό και μοναδικό γνώρισμά των. Τα συμπεράσματα από τη μελέτη αυτού του κώδικα παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον. Η έρευνα θα ήταν πληρέστερη, αν υπήρχε και μια παρουσίαση και σύγκριση με την αντίστοιχη αλβανική μαστορική διάλεκτο, από όπου θα φαινόταν μια πιθανή γλωσσική συσχέτισή τους, αν βέβαια υπήρχε.

“Και αν δεν κερδίσουμε χρήματα, τουλάχιστον είδαμε κόσμον...”, συνήθιζαν να λένε οι μάστορες της πέτρας, οι λαϊκοί εκείνοι αρχιτέκτονες, άνθρωποι απλοϊκοί, που χωρίς επιστημονικές γνώσεις, αλλά πολλή ευφυΐα, κατόρθωναν

να επιλύουν δύσκολα στατικά προβλήματα και να δημιουργούν με τα χέρια και την τέχνη τους μικρά ή μεγαλύτερα αριστουργήματα.

Οι πρωτομάστορες, όπως ονομάζονταν, εκτός από τις πρακτικές ανάγκες που εξυπηρετούσαν με το χτίσιμο διαφόρων οικοδομημάτων, εξυπηρετούσαν και την αισθητική.

Στην περίπτωση μάλιστα των γεφυριών, συμπλήρωναν την ομορφιά του τοπίου με το δικό τους δημιούργημα. Γι' αυτό, παρατηρούμε να μην είναι κανένα γεφύρι όμοιο με άλλο. Ακόμη και τα πιο μικρά έχουν καθένα τις ιδιαιτερότητες τους που τα καθιστούν μοναδικά, ενταγμένα με σεβασμό στο φυσικό τους περιβάλλον.

Η καταγωγή αυτών των φημισμένων μαστόρων της πέτρας ήταν από συγκεκριμένες περιοχές κυρίως της ηπειρωτικής και λιγότερο της νησιωτικής Ελλάδας.

Οι μάστορες της Ηπείρου και ιδίως οι των μαστοροχωριών της Κονίτσης δεν είναι απλώς μάστορες, σύμφωνα με τον ερευνητή, αλλά πρακτικοί μηχανικοί και αρχιτέκτονες, πραγματικοί δημιουργοί.

Χωρίς την παραμικρή γνώση, μάστορες της Κονίτσης, των Χουλιαροχωριών και των Τζουμέρκων κατασκεύασαν άλλοτε ωραίες γέφυρες με παράτολμα τόξα, έκτισαν εξόχου αρχιτεκτονικής ναούς και ωραία κτίρια και διαφύλαξαν την παλιά, βυζαντινή, αρχιτεκτονική παράδοση.

Οι μάστορες ήταν οργανωμένοι σε ομάδες ή μπουλούκια ή νταϊφαδες, ή τσούρμιο, ή ισνάφια ή συντεχνίες, που όμως ήταν πολύ μικρότερες σε αριθμό ατόμων και είχαν εντελώς διαφορετική δομή και τρόπο διοίκησης από τις ισχυρές επαγγελματικές συντεχνίες των Ιωαννίνων.

Αυτές οι ομάδες ήταν εποχιακές. Διαρκούσαν από την άνοιξη ως το χειμώνα, που τελείωνε λόγω καιρού και η εργασία τους, για να οργανωθούν ξανά την επόμενη άνοιξη κ.ο.κ. Δεν υπήρχαν γραπτές συμβάσεις εργασίας, διότι οι περισσότεροι ήταν αγράμματοι. Συμβόλαιο ήταν ο λόγος του πρωτομάστορα. Ζούσαν κοινοβιακά και την αμοιβή τους την καθόριζε ο πρωτομάστορας, ανάλογα με την αξία τους.

Τα μπουλούκια αποτελούνταν συνήθως από αδερφοξάδερφα του πρωτομάστορα και όταν δε συμπλήρωναν και περίσσευε θέση, τότε έπαιρναν και κάποιον άλλο, ο οποίος δεν είχε συγγένεια με τους υπόλοιπους, αλλά κατάγονταν από το ίδιο χωριό. Σπάνια συμμετείχε κάποιος από άλλο χωριό. Αν καμιά φορά τύχαινε να πάρουν μαζί τους κανένα παιδί από διπλανό χωριό, τότε τον έβαζαν να κάνει μόνο βοηθητικές δουλειές, όπως να κουβαλάει πέτρες απ' το νταμάρι, να φτιάχνει και να κουβαλάει λάσπη και να βόσκει τα ζώα εργασίας στα χέρσα λιβάδια το βράδυ.

Στα τέλη του χειμώνα, τα μπουλούκια των μαστόρων ετοιμάζονταν να φύγουν για τα ξένα. Η μέρα για την αναχώρηση ήταν η Τετάρτη, μετά την Καθαρά Δευτέρα, ή αργότερα κοντά στη γιορτή του Αγίου Γεωργίου. Όλο το καλοκαίρι δούλευαν σκληρά, στην ξενιτιά, και αφού ολοκλήρωναν τις προσυμφωνημένες εργασίες, έπαιρναν το δρόμο της επιστροφής, αργά το φθινόπωρο, κοντά στην εορτή του Αγίου Δημητρίου. Οι γιορτές των δύο καβαλάρηδων αγίων λειτουργούσαν ως τα κύρια χρονικά όρια για την αναχώρηση και την επιστροφή στο χωριό.

Ο νέος που θα πρωτοαξίδευε τύχαινε ιδιαίτερης φροντίδας, αφού μερικοί συγγενείς του έδιναν διάφορα νομίσματα και οι γυναίκες του έδιναν κυδώνια ή μήλα για το δρόμο. Τέλος, στο κατώφλι της εξώπορτας του έβαζαν ένα νόμισμα που έπρεπε να δρασκελίσει και να περάσει φεύγοντας για να είναι ο δρόμος στρωμένος με χρυσό.

Για το μάστορα, έβαζαν στην πόρτα ένα κλωνάρι κρανιάς μέσα σ' ένα γκιούμι και δίπλα το θυμιατό. Μόλις ο μάστορας έφτανε στην πόρτα, κλωτσούσε το γκιούμι, ώστε έτσι γρήγορα που χύνεται το νερό, να γυρίσει κι αυτός γρήγορα. Την κρανιά την έβαζαν για να μείνει γερός σαν την κρανιά στην ξενιτιά και το θυμιατό για να φύγουν οι δαίμονες-εμπόδια από το δρόμο του.

Το μπουλούκι λειτουργούσε σε συνεταιριστική βάση με πρώτο, μεταξύ ίσων, τον πρωτομάστορα, ο οποίος είχε την ευθύνη για την ανεύρεση εργασίας, για τη σύναψη συμβολαίων και για την οικονομική διαχείριση των εσόδων και των εξόδων.

Η σύνθεση του μπουλουκιού ήταν σχεδόν η ίδια σε όλα τα μαστοροχώρια και αποτελείται από δύο έμπειρους πελεκάνους, από τους οποίους ο ένας ήταν ο πρωτομάστορας ή κάλφας. Αυτοί συνήθως ήταν οι πιο καλοπληρωμένοι τεχνίτες του μπουλουκιού. Επίσης, στο μπουλούκι συμμετείχαν δύο καλοί κτίστες που έκτιζαν το έξω μέρος των τοίχων, έχτιζαν τα καμαρολίθια και τους γωνιόλιθους σε θύρες και παράθυρα, και έκαναν καλό αρμολόι με το μυστρί. Αλλά και από δύο κλειδοσάδες, δηλαδή κτίστες με λιγότερες ικανότητες, που έκτιζαν το μέσα μέρος των τοίχων και έκαναν απλό μύστρισμα. Όπως και από δύο νταμαρτζήδες, που ήταν υπεύθυνοι για την εξόρυξη των πετρωμάτων και μετά: τις εργασίες τους στο νταμόχρι, βοηθούσαν στο εσωτερικό χτίσιμο και στη λάσπη. Επίσης, στο μπουλούκι υπήρχε ένας λασπιτζής που έφτιαχνε το ασβεστοκονιάμα, ένας μαραγκός, που έφτιαχνε τα ξύλα για τον ξυλότυπο, τη στέγη και τα κουφώματα, ένας ξυλόγλυπτης (ταγιαδώρος) για την ξυλόγλυπτη διακόσμηση και ένας – δύο παραγαίοι, που ήταν οι μαθητευόμενοι μάστορες κ.άρ.

(β) Ξυλογλύπτες-ταλιαδώροι

Σπανού Γρηγορία

Η ξυλογλυπτική με την αγιογραφία αποτελούν τις δύο καλλιτεχνικές προβολές που σημείωσαν μια ξεχωριστή άνθιση στην επαρχία Κονίτσης. Η Ξυλογλυπτική τέχνη, είναι η μορφή εκείνη της λαϊκής καλλιτεχνικής εκδηλώσεως που έχει σχέση με την σμίλευση εις βάθος τεμαχίων ξύλων.

Είναι κι αυτή σαν κάποια μορφή Αγιογραφίας και τέχνης Αγιογραφικής, έλκει την πρώτη της καταγωγή από τη Βυζαντινή εποχή, συνεχίστηκε όμως από τους Ηπειρώτες τεχνίτες που την καλλιεργούσαν από γενεά σε γενεά.

Οι Ηπειρώτες αυτοί τεχνίτες κατάγονταν ιδίως από την περιοχή του Γράμμου και της Πίνδου, από περιοχές δηλαδή που προμηθεύανε την ξυλεία από κορμούς καρδιάς αρίστης ποιότητας .

Αυτή η μεγάλη επάνθηση της ξυλογλυπτικής κατέχει εξέχουσα θέση στην ιστορία της Ελληνικής τέχνης, και συγκεκριμένα οι ξυλογλύπτες από το χωριό Τούρνοβο(Γοργοπόταμος), είναι γνωστοί στο Πανελλήνιο με τον τίτλο Σκαλιστάδες ή Ταλιαδώροι. Όλοι οι ασκούντες την ξυλογλυπτική τέχνη κατάγονταν από τα χωριά της επαρχίας Κονίτσης. Οι διασημότεροι όμως ήτανε από το χωριό Τούρνοβο .

Οι κάτοικοι του Γοργοποτάμου ασχολήθηκαν με την ξυλογλυπτική αφήνοντας μας εξαιρετικά δείγματα της τέχνης τους τόσο στον θρησκευτικό όσο και στον κοσμικό χώρο. Από τις οικογένειες που διακρίνονται στην άσκηση της

τέχνης είναι εκείνη των Σέχηδων και των Βούρηδων. Η οικογένεια Σέχη κάνει την εμφάνιση της στον Γοργοπόταμο από τα τέλη του 18ου αιώνα ενώ ορισμένα μέλη της εμφανίζονται με το επώνυμο Ταλιαδόρος ή Σκαλιστής. Οι ξυλογλύπτες ή ταγιαδόροι αναζητούσαν εργασία μακριά από τα σπίτια τους με την εποχική αποδημία να ξεκινά στις αρχές της άνοιξης και να ολοκληρώνεται με τον ερχομό του φθινοπώρου. Έργα τους συναντά κανείς τόσο στην περιοχή των Μαστοροχωρίων όσο και στον ευρύτερο χώρο της Ηπείρου. Χαρακτηριστικό δείγμα της τέχνης τους αποτελούν τα τέμπλα των ναών του Αγίου Αθανασίου στα Ιωάννινα και του αγίου Χαραλάμπους στην Πρέβεζα αλλά και τα ξυλόγλυπτα του ενοριακού ναού της Παναγίας στην γενέτειρά τους (έργο του Βασίλειου Σκαλιστή).

Η ακτινοβολία όμως της ξυλογλυπτικής τέχνης των Ταλιαδόρων του Τουρνόβου δεν περιορίστηκε μονάχα στην Ήπειρο, αλλά επεκτείνεται και στη Δ. Μακεδονία, στη Θεσσαλία, στη Θράκη και σε πολλά νησιά, της Ελλάδος μας ,στολίζουν εκκλησίες στην Βουλγαρία, στην Σερβία και στην Ρουμανία.

(γ) Χιονιαδίτες Ζωγράφοι

Φασούλη Μαρία

Οι Χιονιαδίτες ήταν ζωγράφοι που περιφέρονταν στα χωριά της περιοχής αλλά και σε μακρινότερα μέρη της Ηπείρου, φθάνοντας μέχρι τη Μακεδονία, το Άγιο Όρος και τις γειτονικές περιοχές, και ζωγράφιζαν ναούς αλλά και διακοσμούσαν αρχοντικές κατοικίες. Οι αρχές της χιονιαδίτικης οικογενειακής ζωγραφικής παράδοσης δεν είναι γνωστές. Η πρώτη υπογραμμένη και χρονολογημένη εικόνα στα 1747 είναι ο Άγιος Γεώργιος στον ναό της Κοίμησης Θεοτόκου στη Βούρμπιανη. Ακόμη υπάρχει παλαιότερη εικόνα του Αγίου Αθανασίου, έργο που μπορεί να αποδοθεί στο τέλος του 16^{ου} ή στις αρχές του 17^{ου} αιώνα.

Η χιονιαδίτικη ζωγραφική ασκήθηκε σε διάστημα μεγαλύτερο από δυόμιση αιώνες, γι' αυτό δεν έχει ενιαίο ύφος αλλά ακολουθεί τα αισθητικά πρότυπα της εποχής. Τα παλαιότερα έργα υπάγονται στην ύστερη φάση της μεταβυζαντινής τέχνης. Ο 19^{ος} αιώνας, κυριαρχείται από τη λαϊκότερο ζωγραφική και προς το τέλος του αιώνα και τις αρχές του 20^{ου} επικρατεί η δυτικότερο ζωγραφική.

Η ζωγραφική τέχνη στους Χιονιάδες ασκήθηκε στη βάση της οικογενειακής επαγγελματικής ενασχόλησης. Οι ανάγκες απαιτούσαν τα νεώτερα μέλη της οικογένειας να μαθητεύουν κοντά στους έμπειρους συγγενείς τους. Έτσι ανάλογα με τον βαθμό εξέλιξής τους στη ζωγραφική, συχνά γίνονταν συνεργάτες τους και τους διαδέχονταν ή έκαναν δικά τους συνεργεία με τον ίδιο τρόπο.

Η μεγαλύτερη οικογένεια ζωγράφων ήταν οι Πασχαλάδες. Οι απόγονοί τους αποτέλεσαν τους δύο κλάδους, των Ζωγραφαίων (κάποιοι από τους οποίους διατήρησαν το όνομα Πασχάλης) και των Ζωγραφαίων – Τσατσαίων. Άλλη οικογένεια ζωγράφων ήταν των Παπακωστάδων ή Μαρινάδων, οι οποίοι είχαν συγγενικούς δεσμούς με την οικογένεια των Ζωγραφαίων. Ως πιο αξιόλογους Χιονιαδίτες ζωγράφους μπορούμε να αναφέρουμε τον Κώνστα Θεοδόση (1747), τον Κωνσταντίνο και τον Μιχαήλ Μιχαήλ (1770), τον Παγώνη Κωνσταντή (1802) και πολλούς άλλους .

Τα αρχοντικά που ζωγράφισαν οι Χιονιαδίτες ζωγράφοι βρίσκονται κυρίως στα Ζαγοροχώρια, περιοχή που γνώρισε μεγάλη ακμή τον 18ο και τον 19ο αιώνα, κυρίως λόγω της μετανάστευσης μεγάλου μέρους του ανδρικού πληθυσμού των χωριών.

Οι τοιχογραφημένοι ναοί, αποτελούν το μεγαλύτερο και ίσως το σημαντικότερο τμήμα της χιονιαδίτικης ζωγραφικής. Πολλοί ναοί είναι κατάγραφοι και η ποιότητα των τοιχογραφιών είναι τέτοια ώστε να αποτελούν μνημεία για τη νεοελληνική λαϊκή τέχνη. Δυστυχώς, πολλοί από αυτούς υφίστανται τη φθορά του χρόνου χωρίς να συντηρούνται και να προστατεύονται. Πλήθος φορητών εικόνων υπάρχουν διάσπαρτες σε πολλούς ναούς που βρίσκονται σε πολλές περιοχές της χώρας μας.

Στις κτιτορικές επιγραφές των ναών αναγράφονταν όλα τα ονόματα των συντελεστών της εικονογράφησης και κατόπιν ο τόπος καταγωγής τους με διάφορους τρόπους, όπως: *Εκ Χιονιάδων, Από χωρίον Χιονιάδες, Εκ κώμης Χιονιάδες επαρχίας του Αγίου Βελλάς κ.ά.*

Επιγραφές αναθηματικές υπήρχαν και σε πολλά ζωγραφισμένα αρχοντικά, καθώς και σε ορισμένα ξυλόγλυπτα τέμπλα. Η ζωγραφική στους παλαιότερους ναούς γινόταν με τη μέθοδο της νωπογραφίας, δηλαδή της ζωγραφικής σε φρεσκοσοβατισμένο τοίχο με χρώματα φυσικής προέλευσης. Η ζωγραφική φορητών εικόνων σε ξύλο γινόταν με τα ίδια χρώματα αλλά με την προσθήκη αυγού ως συνδετική ύλη. Στις νεώτερες τοιχογραφίες και στις φορητές εικόνες χρησιμοποιήθηκε η τεχνική της ελαιογραφίας.

ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΑ ΟΙ ΧΟΡΟΙ ΚΑΙ ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Νεστούρη Θέκλα

Τα μοναδικά σε ύφος τραγούδια των Μαστοροχωρίων, που ξεχωρίζουν από τα υπόλοιπα Ηπειρώτικα τραγούδια για το ιδιαίτερο τοπικό τους χρώμα, αναβιώνουν πολύ συχνά στο χοραστάσιο του χωριού, όταν οι περιστάσεις το απαιτούν όπως γάμοι, αποκριές, τσίπουρα κ.λ.π.

Η περίοδος που οι επισκέπτες μπορούν να τα απολαύσουν καλύτερα είναι το πανηγύρι της Παναγιάς το τριήμερο παραδοσιακό πανηγύρι (14-15-16) Αυγούστου σημείο αναφοράς για τους χωριανούς που τελείται στην κεντρική πλατεία του χωριού κάτω από τα κλαδιά του αιωνόβιου πλάτανου.

ΧΟΡΕΥΤΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΩΣΗ

Στα πανηγύρια και στα γλέντια η χορευτική επιτέλεση σχηματιζόταν με δύο κύκλους στο χορό: στον εσωτερικό κύκλο χόρευαν οι γυναίκες και στον εξωτερικό οι άνδρες. Στο Δίστρατο και στη Δροσπηγή, ωστόσο, η κατανομή ήταν αντίστροφη: στον εξωτερικό κύκλο χόρευαν οι γυναίκες και στον εσωτερικό οι άνδρες. Η διάταξη στον κάθε κύκλο καθοριζόταν ανάλογα με την ηλικία, δηλαδή παρατίθενταν πρώτοι οι γεροντόντεροι και έπειτα οι νεώτεροι. Οι χορευτικές φιγούρες ήταν διαφορετικές και πάντα κρίνονταν ανάλογα με το φύλο. Οι άνδρες είχαν εντονότερες κινήσεις, με στροφές, βήματα έντονα και κλίσεις, ενώ οι γυναίκες χόρευαν στρωτά και χωρίς να σηκώνουν ιδιαίτερα το πόδι από τη γη.

Η σημερινή πραγμάτωση στα γλέντια και στα πανηγύρια σχηματίζονται ένας ή περισσότεροι κύκλοι μεικτοί, χωρίς να υπάρχουν έντονες ηλικιακές ή έμφυλες διαφοροποιήσεις. Η πρώτη θέση του χορευτή καθορίζεται επίσης από τη δεξιότητά του να χορεύει καλά και να κάνει ιδιαίτερες φιγούρες και υπάρχει μία ιδιαίτερη σχέση οργανοπαίχτη και πρωτοχορευτή. Ανάλογα και ο οργανοπαίχτης μπορεί να διαφοροποιηθεί μουσικά επιτρέποντας στον πρωτοχορευτή να χορέψει ιδιαίτερα, δίνοντας ρυθμό και τη δυνατότητα στον πρωτοχορευτή να αυτοσχεδιάσει.

Η θέση των οργανοπαιχτών ήταν στο κέντρο του χοροστασιού, σε διαλεκτική πάντα σχέση με τον πρωτοχορευτή.

ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΙ ΧΟΡΟΙ ΚΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ΜΑΣ

- ü Πατινάδα
- ü Ανασελίτσα
- ü Δυό Δυό
- ü Φέξε φεγγαράκι μου
- ü Παιδιώτικο
- ü Ξενιτία
- ü Χορός στα τρία
- ü Έξι μάρμαρα
- ü Κρασί μου σε πίνω για καλό
- ü Πανάγιω
- ü Σεβντάς
- ü Τσάμικος
- ü Νουμπέτι
- ü Μία κοντή μελαχροινή
- ü Τασία
- ü Γαμπριάτικο
- ü Παγωνίσσιος
- ü Θηλύκωτο
- ü Τώρα είναι Μάης

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΛΕΥΚΩΜΑ

Αρχική συνάντηση το μεσημέρι στο Κεφαλοχώρι.

Κάτω: Κεφαλοχώρι (Δεκαπενταύγουστος 2016)

Κεφαλοχώρι (Δεκαπενταύγουστος 2016)

Κεφαλοχώρι (Δεκαπενταύγουστος 2016)

Συνάντηση και χορός το μεσημέρι: Κεφαλοχώρι (Δεκαπενταύγουστος 2016)

Δροσπηγή (Δεκαπενταύγουστος 2017)

Γαναδιό (Δεκαπενταύγουστος 2014)

